

УДК 504:303.43

«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА В СЕКТОРАЛЬНІЙ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

"GREEN" ECONOMY IN SECTOR MODEL DEVELOPMENT OF UKRAINE.

Галушкіна Т.П., Костецька К.О.
Tetiana Galushkina, Katerina Kosetskaya

У статті розглянуто сучасні напрями розвитку «зеленої» економіки як цілісної стратегії розвитку. Обґрунтовано вагомість «зеленого» зростання економіки країни та формування сприятливого бізнес-середовища, як на державному, так і регіональному рівнях.

Постановка проблеми. Парадигма впровадження «зеленої» економіки в Україні пов'язана з прийняттям основних законодавчо-нормативних документів в цій площині, які декларують поступове «озеленення» секторальної моделі розвитку України.

Аналіз досліджень. Незважаючи на велику кількість як міжнародних, так й вітчизняних наробок з питань впровадження «зелених» напрямів розвитку, всі вони пов'язані з Концепцією сталого розвитку України без виокремлення доктринальних положень «зеленої» економіки в парадигму сталого розвитку. Якщо спиратись на визначення ООН, то «зелена економіка» – це орієнтована на результат концепція, спрямована на досягнення конвергенції між трьома складовими сталого розвитку». Таким чином стратегія переходу до «зеленої» економіки потребує більш ґрунтовного розроблення економічних важелів на рівні як національних економік, так і окремих секторів.

Формування цілі. Метою статті – є характеристика напрямів розвитку «зеленої» економіки в Україні як цілісної стратегії розвитку секторальної моделі.

Дослідження. Домінуюча нині економічна система, яку, до речі, називають «коричневою економікою», є недосконалою, хоча вона дала певні результати в підвищенні життєвого рівня людства в цілому, і особливо її окремих груп. Разом з тим негативні наслідки функціонування цієї системи досить значущі: це екологічні проблеми (зміна клімату, опустелювання, втрата біорізноманіття), виснаження природного капіталу, широкомасштабна бідність, брак прісної води, продовольства, енергії, нерівність людей і країн¹. Підтвердженням негативної динаміки є те, що

¹ Навстречу "зеленой" экономики: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности — обобщающий доклад для представителей властных структур. — Доклад ЮНЕП, 2011 г. - www.unep.org/greenconomy

вже сьогодні, приміром, ЄС витрачає на захист довкілля майже п'яту частину свого бюджету. Таким чином впровадження стратегії «зеленої» економіки на сучасному етапі є дуже актуальною та незаперечною. Згідно визначення ЮНЕП «зелена економіка» - це «економіка, яка спрямована на зростання добробуту населення, ефективно використовує природні ресурси і одночасно зменшує екологічні ризики». Ініціатива «зеленої економіки» заснована на трьох головних положеннях:

✓ Оцінка і висунення на перший план екосистемних послуг як на національному, так і міжнародному рівнях;

✓ Забезпечення зайнятості населення за рахунок створення «зелених» робочих місць та розробки відповідної політики;

✓ Використання ринкових механізмів для досягнення стійкого розвитку та підвищення економічної конкурентоспроможності.

Серед критеріїв, «зеленої» економіки в Україні виділяють:

- динаміка трансформаційних зрушень в контексті з технологічним рівнем екологічної модернізації

- рівень розвитку суспільного світогляду щодо інноваційних напрямів «озеленення» економіки

- сучасні реалії економічного зростання через призму зміни моделей виробництва та споживання

- тенденції формування демократичних інститутів та ринкової економіки на тлі соціальних перетворень

Ключовими принципами розвитку «зеленої» економіки є:

✓ принцип екологізації економіки, який передбачає імплементацію екологічного фактору в моделі забезпечення економічного зростання країни та її регіонів;

✓ принцип єдності та балансу суспільних та бізнес-інтересів щодо забезпечення сталого споживання та виробництва;

✓ принцип партнерської взаємодії та консолідації зусиль щодо охорони довкілля та відновлення його стану;

✓ принцип системності та комплексності в стратегії трансформаційних зрушень в природо-ресурсній сфері як на національному, так і на регіональному рівнях.

Стратегія зеленого зростання будується на зміцнювальних один одного аспектах економічної та екологічної політики. У ній враховується вся цінність природного капіталу як фактора виробництва та його роль в зростанні. В ній наголошується на рентабельні шляхи пом'якшення тиску на навколишнє природне середовище, з тим щоб вплинути на перехід до нових схем зростання, не переступали через критичні місцеві, регіональні та глобальні екологічні пороги.

Міжнародний досвід свідчить, що країни світу використовують різні інструменти «зеленої економіки» в своїй національній політиці та стратегіях розвитку. Інвестування в охорону довкілля є важливим елементом багатьох пакетів заходів зі стимулювання економіки.

Найбільший обсяг «зелених» інвестицій у рамках екологічно-орієнтованих заходів, передбачених державними пакетами дій з відновлення економіки, припадає на Китай (22300 млн. євро), Японію (12300 млн. євро), Республіку Корею (9300 млн. євро), Францію (5700 млн. євро), Данію (700 млн. євро), Бельгію (118,8 млн. євро) [13].

На сьогодні дослідники ЮНЕП визначають десять секторів для "озеленення" економіки, а саме: сільське господарство, опалення та освітлення будівель, енергопостачання, рибальство, лісове господарство та промисловість, включаючи заходи з підвищення енергоефективності, туризм, транспорт, управління відходами та управління водними ресурсами.

З пропонуванних в доповіді ЮНЕП інвестицій в розмірі двох відсотків від світового ВВП при збереженні нинішнього ВВП інвестиції за секторами склали б [6]:

- 108 млрд дол на "озеленення" сільського господарства, включаючи дрібні ферми;
- 134 млрд дол на "озеленення" опалення та освітлення будівель шляхом підвищення енергоефективності;
- більше 360 млрд дол на "озеленення" енергопостачання;
- близько 110 млрд дол на "озеленення" рибальства, в т.ч. на зменшення тоннажу світового флоту;
- 15 млрд дол на "озеленення" лісового господарства, яке дозволить успішніше боротися зі зміною клімату;
- понад 75 млрд дол на "озеленення" промисловості, в т.ч. обробної;
- близько 135 млрд дол на "озеленення" сектора туризму;
- понад 190 млрд дол на "озеленення" транспорту;
- майже 110 млрд дол на управління відходами, включаючи їх утилізацію;
- аналогічну суму на водне господарство, в т.ч. на вирішення проблеми дефіциту санітарних послуг.

Таким чином прогнозовані результати від «озеленення» економіки мають наступний вигляд (таблиця 1).

Що стосується головних секторів України, то їх можна охарактеризувати наступним:

Екологізація водокористування. За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води України займає за даними ЮНЕСКО 95 місце серед 122 країн світу.² Економіка України використовує в 4-6 разів більше води на одиницю виробленого валового внутрішнього продукту (ВВП)³, ніж інші європейські країни.

² Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

³ Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку <http://www.un.org.ua/>

Таблиця 1
Прогнозовані результати інвестування додаткових 2% від ВВП для перетворення світової економіки у «зелену» порівняно з інерційним сценарієм*

№ п/п	Показник	2011		2015		2020		2030		2050	
		Оцінка	Інерційний сценарій	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%
1	ВВП трлн. дол. США (у незмінних доларах США 2010 р)	69334	79306	92583	-0,8	119307	-0,4	19476	2,7	172049	15,7
2	ВВП на душу населення, дол. США	9992	10959	12205	-0,8	14577	-0,4	19476	2,4	19476	13,9
3	Загальна зайнятість (млн.чол)	3187	3419	3722	0,6	4204	-0,6	4836	-1,5	4836	0,6
4	Калорій на душу населення	2787	2857	2946	0,3	3050	0,3	3273	1,4	3273	3,4
5	Площа лісів (млрд.га)	3,94	3,92	3,89	1,4	3,83	3,2	3,71	7,9	3,71	21,0
6	Потреба у воді (км ³ /рік)	4864	5275	5792	-3,7	6784	-7,2	8434	-13,2	8434	-21,6
7	Захоронення відходів (млрд.тонн)	7,88	8,4	-9,02	-4,9	10,23	-15,1	12,29	-38,3	12,29	-87,2
8	Співвідношення обсягу викидів та біологічної ємності	1,51	1,6	1,68	-7,5	1,84	-12,5	2,23	-21,5	2,23	-47,9
9	Потреба у первинній енергії (млн.тонн нафтового еквіваленту / рік)	12549	13674	15086	-3,1	17756	-9,1	21687	-19,6	21687	-39,8
10	Частка відновлюваної енергії у потребі у первинній енергії(%)	13	13	13	15	17	17	17	19	17	27

* Доповіль про зелену економіку ЮНЕП, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/development/sustainable/ger_synthesis.pdf

З огляду на це, важливою умовою реалізації політики раціонального використання та відновлення водних ресурсів та екосистем на найближчі роки є необхідність виконання, насамперед, заходів, які не потребують значних капітальних затрат, а саме:

- суворе дотримання технологічних норм споживання і використання водних ресурсів;
- підтримання у належному стані діючих очисних споруд і устаткування;
- підвищення загальної культури виробництва;
- запобігання аварійним ситуаціям;
- дотримання законодавства щодо режиму використання прибережних смуг та водоохоронних зон; контроль за зберіганням та використанням органічних і мінеральних добрив, отрутохімікатів, детергентів, нафтопродуктів тощо з метою запобігання їх виносу у водні об'єкти.

Реалізація намічених цілей можлива за рахунок:

- створення організаційних механізмів щодо забезпечення прийняття управлінських рішень та їх фінансового забезпечення на басейновому принципі;
- розроблення нормативно-методичної бази еколого-інвестиційної діяльності і функціонування управлінської інфраструктури у басейнах рік;
- розроблення та узгодження директивних документів та нормативно-методичної бази системи обліку, моніторингу та контролю за водокористуванням, охороною вод та відтворенням водних ресурсів у басейнах Дніпра, Сіверського Дінця, Дністра, Південного та Західного Бугу тощо;
- створення (проекування, відповідне облаштування тощо) басейнових геоінформаційних систем з банками еколого-водогосподарської інформації.

Стратегічна мета сучасної водної політики – досягнення екологічно безпечного використання водних ресурсів. Це гарантуватиме екологічну безпеку водних об'єктів, врівноважить шкідливий вплив на водні ресурси і забезпечить здатність їх до самоочищення та самовідтворення. Реалізація зазначеної водно-екологічної політики повинна здійснюватися на основі розробки та поетапного впровадження природоохоронних заходів, визначених Державною та регіональними програмами екологічного оздоровлення водних басейнів.

З огляду на вищезазначене, головним завданням екологічної стратегії щодо збереження довкілля має стати здійснення подальших екологічних реформ шляхом впровадження системного спектру ефективних заохочувальних заходів та інструментів.

Екологізація господарської діяльності в сфері поводження з відходами. В Україні проблема відходів характерно вирізняється особливою масштабністю і значимістю як внаслідок домінування ресурсномістких технологій з утворенням значної кількості відходів так і

через відсутність на протязі останнього часу реагування на створювані нею загрози. Можна стверджувати, що за останні роки відновилася стара практика господарювання – кількість відходів за рік зростала на 1 млрд тонн. Головним «виробником» відходів є гірничодобувні та переробні підприємства, які дають до 88 % всіх відходів. Така маса вторинних продуктів у перерахунку на 1 км² території України перевищує аналогічний показник для США у шість разів і втричі для держав ЄС. Найбільшого антропогенного навантаження зазнає довкілля Дніпропетровської області, на території якої зберігається 9,2 млрд т відходів (69,0% сумарних обсягів по країні), Донецької - 2,5 млрд т (19,1%), Луганської - 0,7 млрд т (5,0%), Кіровоградської - 0,2 млрд т (1,8%), Львівської - 0,2 млрд т (1,3%), Запорізької - 0,1 млрд т (1,1%) областей. Якщо, при цьому, враховувати недосконалість законодавчо-нормативного підґрунтя, то ситуацію можна охарактеризувати як кризову. Тому на сьогодні особливо актуальним є трансформація законодавства ЄС щодо усунення прогалів в цій площині, а саме необхідно:

- розширити роботи з міжнародної оцінки небезпек, пов'язаних зі зберіганням та знешкодженням відходів усіх класів;
- погодити діяльність з класифікації і маркування хімічних речовин;
- прискорити обмін інформацією про токсичні хімічні речовини та пов'язану з ними небезпеку;
- встановити бар'єри для запобігання незаконному міжнародному обігу небезпечних відходів.

Отже, сформульовані вище напрями міжнародної взаємодії є невід'ємною частиною організаційно-екологічного механізму стратегічного управління екологічною безпекою держави.

Модернізація промисловості. «Зелена» модернізація промисловості передбачає прийняття зобов'язань щодо скорочення впливу виробничих процесів та продукції на навколишнє середовище шляхом постійного підвищення ефективності ресурсоспоживання.

Дана стратегія концентрується на трьох головних напрямках.

По-перше, це ресурсоефективність та впровадження більш чистих виробництв.

По-друге, запобігання тотальному забрудненню біосфери невідомими їй раніше новими хімічними сполуками, стимулювання інвестицій в екологічно чисті технології.

По-третє, залучення до роботи з міжнародних і національних проектів висококваліфікованих експертів, подальший розвиток екологічної освіти та виховання молоді.

Екологічна модернізація це одна зі складових державної програми дій, що охоплює:

- екополітику, яка ґрунтується на відсутності конфлікту між охороною довкілля та економічним розвитком, при досягненні взаємодоповнюваного розвитку цих компонент;
- ✓ включення цілей екологічної політики до загальнодержавної

стратегії;

✓ пошук альтернативних інноваційних підходів до екологічної політики, введення економічних концепцій в механізми і принципи екологічної політики; останнє передбачає економічну оцінку об'єктів навколишнього середовища;

✓ інноваційний розвиток техніки та технологій, впровадження промислових технологій шляхом реалізації рішень державних структур.

Слід констатувати, що питома вага інноваційної продукції в нашій країні не перевищує 1% (цей показник для Фінляндії становить більш ніж 30%, Італії, Португалії, Іспанії – 10-20%) від загального обсягу. У 2010 році впроваджено 2043 нові технологічні процеси у промисловості, з них маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних – 479 (що у 2 рази менше, ніж у 1995 році), засвоєно виробництво інноваційної продукції 2408 найменувань, що у 47 разів нижче, ніж у 1995 році, включаючи 663 нових видів техніки.

Таким чином необхідно впровадження екологічної «озеленення» виробництва. Системно-екологічний підхід до модернізації виробництва полягає в системній екологізації всіх складових частин виробництва, тобто системи управління, технологічних процесів, господарської та інвестиційної діяльності підприємства. Спрямованість підприємств на «зелену» модернізацію повинно спиратися на підвищення економічної ефективності, конкурентоспроможності, якості, надійності і безпеку промислової продукції, щоб зменшити розрив з їх конкурентами.

Стале сільське господарство. Нещодавно Єврокомісія презентувала план реформи Спільної сільськогосподарської політики ЄС на період після 2013 року. Метою є зміцнення конкурентоспроможності, стабільності та безперервності сільськогосподарського виробництва в ЄС, забезпечення його громадян здоровим і високоякісним харчуванням, збереження довкілля та кращий розвиток с.-г. регіонів. Спільна сільськогосподарська політика є однією з найважливіших для Євросоюзу сфер. На її долю припадає близько 30% союзного бюджету - кошти виділяють на допомогу фермерам та пов'язані з ринком витрати. На Українському ринку з початку 2012 року намічаються позитивні тенденції, а саме загальний обсяг реалізованої с/г продукції збільшився на 45%, у т.ч. продукції рослинництва – на 90%, продукції тваринництва – на 1,5%. Отже в подальшому необхідно збільшити бюджет на агрономічні дослідження на інновації та на забезпечення застосування результатів цих досліджень на практиці.

Зазначені перспективні напрями розвитку сільського господарства потребує впровадження екологоорієнтованих рішень як на національному рівні так і регіональному рівнях, адже ця галузь є однією з рушійних до швидкого зростання не тільки сільськогосподарського експорту, але і розвитку внутрішнього ринку.

Екологізація енергетичної політики. Загальне енергоспоживання на одиницю ВВП в Україні в 1,8 рази більше, ніж в РФ, в 3,5 рази більше, ніж в Польщі, в 8,3 рази вище, ніж у країнах Європи. За останні 20 років

енергоємність одиниці ВВП України збільшилась майже вдвічі. Попри скорочення виробництва за останні 10 років, відбулося збільшення частки викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище на одиницю виробленої продукції. З огляду на зазначене, головним залишається питання про вітрову та сонячну енергію, адже ця інновація в питанні енергопостачання в нашій країні розглядається не один рік, але в 2010 році не було зроблено жодних кроків для вирішення цього питання. Амбітні завдання Державної цільової економічної програми енергоефективності України на 2010-2015 роки щодо скорочення енергоємності ВВП на 20% до 2015 року вимагають серйозних інвестицій у модернізацію енергетичної інфраструктури та впровадження сучасних енергоефективних технологій у виробничому та комунальному секторах. Проте ці завдання забезпечені фінансовими ресурсами державного та місцевих бюджетів менш як на 10%. Решта має поступити від приватного сектора та різних міжнародних організацій і партнерств. Експерти стверджують, що якби Енергетичну стратегію на період до 2030 року було належним чином втілено, Україна змогла б цілком забезпечувати себе енергоресурсами та експортувати їх у Європу за конкурентоспроможними цінами. Натомість нині ми залежимо від енергоресурсів Росії, зокрема на 75–80% від імпорту російського газу і 85–90% – нафти.

Збалансована транспортна політика. Екологічні та соціальні витрати транспорту (забруднення повітря, дорожньо-транспортні пригоди та пробки) становлять сьогодні в деяких країнах або регіонах близько 10 відсотків їх ВВП.

Заходи з озеленення транспорту зводяться до підвищення ефективності використання палива і переходу на екологічно чисті види транспортних засобів.

Проведений аналіз показав, що в Європі економічний ефект від інвестицій в громадський транспорт міг би вдвічі перевищити обсяг цих інвестицій.

На сьогодні серед основних стратегічних цілей екологізації транспортної політики в законодавчо-нормативній площині виділяють:

➤ Створення сучасної мережі автомобільних доріг загального користування:

✓ Будівництво нових швидкісних автомагістралей, автомобільних доріг загального користування державного значення за пріоритетними напрямками розвитку регіону та за напрямками туристичних маршрутів.

✓ Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг, доведення їх до параметрів I категорії.

✓ Реконструкція та будівництво автомобільних доріг місцевого значення.

✓ Створення умов для комфортного і безпечного руху пасажирів.

➤ Модернізація та подальша розбудова портового господарства.

➤ Орієнтованість транспортної інфраструктури на обслуговування туристських потоків.

Головними інструментами провадження цих стратегічних цілей є:

- ✓ інтерналізація зовнішніх транспортних витрат;
- ✓ утворення єдиної системи тарифів у галузі автомобільного транспорту;
- ✓ надання пріоритету інвестиціям у державні залізниці, логістичні центри для комбінованих перевезень, морські каботажні перевезення та внутрішній водний транспорт;
- ✓ перегляд плану розвитку транс'європейської мережі, під час якого було оголошено, зокрема, про зменшення виділення ресурсів із структурних фондів ЄС на автомобільний транспорт;
- ✓ лібералізація європейського ринку повітряних і залізничних перевезень.

Процес реалізації цієї стратегії повинен базуватися на тенденціях до обмеження викидів CO² шляхом установлення правила про те, що користувач інфраструктури оплачує її технічне обслуговування, а той, хто забруднює довкілля, покриває витрати, спричинені забрудненням.

На нашу думку, «озеленення» зазначених секторів повинно базуватись на основних регламентах «зеленої» економіки.

Висновки. На сьогодні, Україні вкрай необхідно сформувати систему довгострокових дій, що деталізує ресурсні можливості, обґрунтування вагомості «зеленого» зростання економіки країни та формування сприятливого бізнес-середовища, як на державному, так і регіональному рівнях. Впровадження обраних заходів повинно сформувати сталу економічну систему, орієнтовану на забезпечення «зеленого» вектору розвитку економіки країни та її регіонів.

Література

1. Артеменко Л.В. / Україна у міжнародних економічних відносинах // Енергетична безпека в контексті відносин України з ЄС «КОМПАС 2020» [Електронний ресурс] Адреса доступу до сторінки - http://www.razumkov.org.ua/files/categoryJournal/NSD102_ukr_1.pdf.
2. Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. // Монографія – Одеса - Саки: ПРРЕД НАН України – ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. – 324 с.
3. Геєць В. М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / В. М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
4. Глобальний зелений новий курс. Доповідь. – березень, 2009. - Published by the Green European Foundation aisbl Gel, Belgium, 2009.
5. Зелений Новий курс для Європи. Доповідь Вупертальського інституту для клімату, довкілля та енергії. - Зелена Європейська фундація - aisbl GEI, жовтень 2011 року.

6. Навстречу "зеленой" экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности — обобщающий доклад для представителей властных структур. Доклад ЮНЕП, 2011 р. — [Електронний ресурс]. — Адреса доступу до сторінки - www.unep.org/greeneconomy

7. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку - Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні», 2008р. - С. 8-9.

8. Цілі розвитку тисячоліття. Україна — 2010 / Національна доповідь. — Міністерство економіки України.: К., 2010р. — С. 91, 95, 96-97

9. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

10. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку <http://www.un.org.ua/>

11. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 році. — Київ, 2011. — 248 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.menr.gov.ua/ND_2010.pdf

12. Статистичний щорічник України за 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://library.oseu.edu.ua/docs/StatSchorichnyk%20Ukrainy%202010.pdf>

13. «Зелена» стратегія розвитку регіону: монографія / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Рутов В.Є. та ін.], за науковою редакцією Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної. - ІПРЕЕД НАН України. — Саки: ПП«Фенікс», 2011. — С.18-35.

Abstract

Galushkina T., Kosetskaya K "GREEN" ECONOMY IN SECTOR MODEL DEVELOPMENT OF UKRAINE.

The thesis considers modern trends of development of "green" economy as an integrated development strategy. Proved the significance of "green" economic growth and creating a favorable business environment, both at national and regional levels